

# Contribuții la elucidarea unui episod controversat. Cazul Ciulei (1)

## *Contributions to the elucidation of a controversial episode. The Ciulei case. (1)*

**Col.Dr. Liviu CORCIU\***

\*Arhivele Militare Naționale Române, București, România

e-mail: [liviu.corciu@yahoo.com](mailto:liviu.corciu@yahoo.com)

### Abstract

Considerat în istoriografia românească o eroare judiciară reprezentativă, o dovadă a imperfecțiunii sistemului de justiție militară din timpul Primului Război Mondial, cazul Ciulei a suscitat interesul societății postbelice prin prisma nedreptății stridente care a caracterizat întregul proces. Și, pentru ca lucrurile să fie și mai complicate, comandantul său de brigadă, colonelul Sturdza, cel care îi semnase ordinul de trimitere în judecată la Curtea marțială, a dezertat la inamic. Care este, de fapt, adevărul? A fost Ciulei victima lui Sturdza sau a fost victima unei înlănțuiri nefericite de evenimente? Având titlul inspirat dintr-una dintre puținele lucrări care au abordat cu rigoare științifică acest subiect, iar aici mă refer la lucrarea profesorilor Petre Otu și Maria Georgescu, prezentată în bibliografie, articolul de față își propune să contribuie la elucidarea acestui episod, oferind cititorilor argumente, identificate în surse primare, din documentele aflate în păstrarea Arhivelor Militare Naționale Române.

*Considered in Romanian historiography as a representative miscarriage of justice, a proof of the imperfection of the military justice system during the First World War, the Ciulei case aroused the interest of post-war society because of the strident injustice that characterized the entire trial. To make matters even more complicated, his brigade commander, Colonel Sturdza, who had signed the order to court-martial him, deserted to the enemy.*

*What is actually the truth? Was Ciulei the victim of Sturdza or was he the victim of an unfortunate chain of events? With a title inspired by one of the few works that have approached this subject with scientific rigor, and here I am referring to the work of professors Petre Otu and Maria Georgescu, presented in the bibliography, this article aims to contribute to the elucidation of this episode, providing readers with arguments identified in primary sources, from documents in the custody of the Romanian National Military Archives.*

### Cuvinte-cheie:

curte marțială; execuție sumară; dezertor; justiție militară; eroare judiciară.

### Keywords:

*court-martial; short execution; deserter; military justice; miscarriage of justice.*

### Info articol

Primit: 5 iulie 2024; Evaluat: 27 august 2024; Acceptat: 19 septembrie 2024; Disponibil online: 15 octombrie 2024

Citare: Corciu, L. 2024. „Contribuții la elucidarea unui episod controversat. Cazul Ciulei (1)”

*Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 13(3): 7-32. <https://doi.org/10.53477/2065-8281-24-19>



© Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Articol cu acces deschis distribuit în conformitate cu termenii și condițiile licenței Creative Commons Attribution (CC BY-NC-SA)

## Contextul

*Cazul Ciulei* continuă să suscite interesul publicului și al cercetătorilor prin prisma numeroaselor ipoteze vehiculate de atunci și a actului de (in)justiție, înfăptuit de curtea marțială (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 86-87) a Armatei a 2-a. S-a scris și s-a vorbit că sublocotenentul Constantin Ciulei ar fi fost trimis fără vreo vină în fața plutonului de execuție și că acuzațiile care i s-au adus ar fi avut, de fapt, rolul de a abate bănuielile eșaloanelor superioare de la deciziile controversate de retragere „fără cauze aparente” (Averescu 1992, 103), pe care le luase comandantul său de brigadă, colonelul Sturdza.

Dezertarea acestuia din urmă la inamic, un episod pe cât de neverosimil, pe atât de comentat în epocă, și care „a făcut o impresie deprimantă în armată și în populație” (Kirițescu 1927, 430), a adus după sine o altă viziune a evenimentelor, care s-a transformat, cel puțin în percepția opiniei publice, într-un argument de necontestat al nevinovăției sublocotenentului Constantin Ciulei.

Această percepție a mai fost alimentată și de decizia (Neculau 1974, 88) Curții Superioare de Justiție Militară, în calitatea sa de instanță ierarhic superioară curților marțiale, pronunțată la 24 mai 1920, prin care cauza a fost repusă pe rol. De fapt, această decizie s-a întemeiat pe prevederile *Decretului-lege nr. 1547 din 9 aprilie 1920* (Monitorul Oficial 1920), emis de regele Ferdinand I, în semn de mulțumire față de realizarea idealului național, și a avut ca efect amnistia mai multor categorii de fapte și a mai multor categorii de făptuitori.

În *Cazul Ciulei*, instanța militară superioară nu s-a pronunțat pe fondul cauzei, mai bine zis nu a judecat vinovăția sau nevinovăția lui Ciulei și nici corectitudinea procedurală a curții marțiale a Armatei a 2-a, ca instanță de fond, ci a stins acțiunea publică. Mai precis, Curtea Superioară de Justiție Militară a constatat că fapta pentru care Constantin Ciulei fusese acuzat și condamnat intrase în categoria celor amnistiate, prin sus-amintitul decret-lege.

Cu toate că această decizie nu a schimbat nimic, e foarte posibil ca opinia publică să fi perceput soluția instanței militare superioare ca fiind una favorabilă, un act de dreptate și o reabilitare postumă a *ofițerului Ciulei*, devenit între timp eroul unui cântec popular care începea cu versurile: „Pe șoseaua ce-mi pornește/Din Bacău înspre Carpați (...)”, și în care era zugrăvit ca fiind o victimă nevinovată a sistemului.

În acest context, rămâne întrebarea: *Care este adevărul în cazul Ciulei?*

A fost Ciulei *nevinovat*, victima lui Sturdza, rezultatul unui gest premeditat al trădării acestuia, dus la îndeplinire cu cinism și sânge rece?, sau a fost *vinovat*, dar trădarea lui Sturdza a polarizat simpatia populară și a impus în mentalul colectiv legenda nevinovăției celui dintâi?

A fost Ciulei „*victima unor împrejurări nefericite*” (Neculau 1974, 84), așa

după cum se afirmă în revista *Magazin Istoric*, un cumul de factori și circumstanțe potrivnice, dar fără nicio legătură cu Sturdza, sau a fost o victimă directă a acestuia, fiindcă „bănuise legăturile acestuia cu dușmanul” (Biblioteca Academiei Române 1919), după cum scria ziarul independent „*Avântul*” în toamna anului 1919?

## Ipotezele

Am luat ca puncte de plecare ipotezele desprinse din articolul semnat de profesorul dr. Eugen D. Neculau, pe care l-am menționat mai sus, dar și dintr-un al doilea articol (Brădișteanu 1972), tot din revista *Magazin Istoric*, semnat de Nicolae Brădișteanu, și care tratează tangențial acest subiect, precum și ipotezele vehiculate în presa românească interbelică, identificate în ziarul „*Avântul*”.

Trebuie menționat că articolul, semnat de profesorul dr. Eugen D. Neculau, nu cuprinde în aparatul critic trimiteri către vreun fond de arhivă, ci numai către surse din presa vremii, lucrări memorialistice, ori către lucrarea istoricului Constantin Kirițescu. În acest articol, am identificat cea dintâi ipoteză vehiculată, anume că „*trimiterea în judecată a lui Ciulei s-ar fi făcut cu intenția de a deruta bănuielile comandantului Armatei a 2-a*” (Kirițescu 1927, 429) generalul Alexandru Averescu. Acesta, se menționează în articol, l-ar fi avut „*sub observație*” (Kirițescu 1927, 429) din cauza unor retrageri suspecte ale brigăzii sale, pe care Sturdza le ordonase anterior.

Tot din acest articol, am reținut alte două nume ale unor ofițeri, alături de cele ale lui Constantin Ciulei și Alexandru Sturdza. Este vorba despre căpitani Stelian Mărculescu și Constantin Polihroniade, asupra cărora vom reveni, datorită rolului aparte pe care l-au avut în desfășurarea evenimentelor din *Cazul Ciulei*.

Cel de-al doilea articol din revista *Magazin Istoric*, semnat de Nicolae Brădișteanu, nu are aparat critic, deci nu are niciun fel de trimiteri la sursa informațiilor. Din acest articol, se desprinde cea de-a doua ipoteză, conform căreia Sturdza, bănuț de trădare, ar fi aruncat totul în seama locotenentului Ciulei, căruia „*i-a imputat că s-a retras de pe poziție, fără ordin, împreună cu subunitatea sa*” (Brădișteanu 1972, 57). Și că, pe baza acestor învinuiri, Ciulei a fost condamnat la moarte și executat.

Alte ipoteze, tot în legătură cu *Cazul Ciulei*, au fost vehiculate în presa românească interbelică, unele identificate, după cum spuneam, în ziarul „*Avântul*”, astfel:

3. *Ciulei a fost acuzat deodată* (s.n.) *de trădare de către colonelul Sturdza;*
4. *Curtea* (marțială, s.n.) *l-a condamnat, fiind intimidată de situația acuzatorului;*
5. *Ciulei a fost executat/Sturdza dezertează;*
6. *Se află că Ciulei a fost nevinovat, dar bănuise legăturile lui Sturdza cu inamicul;*
7. *Sturdza și-a dat seama că ar putea fi demascat și l-a înlăturat pe Ciulei, influențând curtea marțială spre o decizie de condamnare la moarte.*

Înainte de a aborda, pe rând, aceste ipoteze, vă propun să facem cunoștință cu personajele, fără a insista asupra lui Alexandru Sturdza, prezentat pe larg în lucrarea profesorilor Petre Otu și Maria Georgescu, la care am făcut referire mai devreme.

## Personajele

Cel dintâi, *Stelian Mărculescu* ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an), s-a născut în Ploiești, plasa Târgșor, la 25 martie 1876, era căsătorit și avea patru copii. La vârsta de 20 de ani, s-a înscris la cursurile Școlii de ofițeri de infanterie și cavalerie, fiind avansat la gradul de sublocotenent și repartizat, la 1 iulie 1899, la Regimentul Bacău nr. 27. În anul 1914 a fost mutat la Regimentul Buzău nr. 8, după ce anterior trecuse pe la Regimentul Prahova nr. 7.

Aprecierile superiorilor din școala militară consemnează un caracter blând, supus, cu mijloace intelectuale modeste, a fost obligat, de altfel, să repete anul I, iar ca proaspăt ofițer era caracterizat ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 06) ca având slabe cunoștințe de specialitate, slab la aplicațiuni și la tragerea la țintă, fără aptitudini ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 07) pentru călărie, „*un ofițer de puțină valoare*” ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 13), după cum scria comandantul Corpului III armată, generalul Panait Warthiadi. Ca om, după cum reiese din aprecierile de serviciu, era o fire bolnăvicioasă, manifesta un tic nervos, se exprima greoi, fiind peltic, și avea o inteligență submediocră.

În anul 1911, comandantul său de regiment, colonelul Racoviță, era și mai aspru în a-l caracteriza: „*fire indolentă, inteligență redusă, judecată mărginită, aptitudinile pe hartă și în teren*” ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 19) și concluziona: „*locotenentul Mărculescu nu e pregătit pentru comanda unei companii (...) și nu poate aduce servicii apreciabile la front*” ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 19v), recomandându-i un serviciu de birou.

Deși în anul 1914 Stelian Mărculescu a fost avansat la gradul de căpitan, colonelul Aristide Razu, comandantul Regimentului Buzău nr. 8, aprecia că aptitudinile acestuia în conducerea trupei pe teren erau foarte slabe: „*concepție greoaie, este cu totul lipsit de energie, nu are nicio prestanță în fața frontului* (subordonaților, s.n.), *își îndeplinește serviciul într-un mod foarte neglijent, se sustrage de la îndatoririle sale (...), nu îngrijește de soldat și nici de material*” ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 19v). Mai mult, colonelul Aristide Razu încheia caracterizarea căpitanului Stelian Mărculescu cu concluzia că acesta „*nu este apt a conduce un batalion*” ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 22) și recomanda să fie trecut în administrație, încredințat fiind că, în caz contrar, cariera acestuia se va încheia la gradul de căpitan.

În anul 1915, căpitanul Stelian Mărculescu a fost pedepsit cu 15 zile de închisoare de către comandantul Corpului III Armată, pentru neglijență, și a fost caracterizat

în aceeași notă: „*ofițer cu desăvârșire slab și nicio speranță de îndreptare*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 23), după cum scria superiorul său, comandantul Brigăzii 10 Infanterie, colonelul Gheorghe Sănătescu.

Odată cu intrarea României în Războiul de Întregire, căpitanul Stelian Mărculescu a luat parte, cu Regimentul Buzău nr. 8, la campania din Dobrogea, fiind rănit, la 6 septembrie 1916, în luptele de la *Caciamac-Orman*. După o lună de spitalizare, a fost externat și trimis Centrului de Instrucție din Râmnicu Sărat, iar ulterior, a fost repartizat la Regimentul 1 de Marș al Diviziei 2/5.

Conform unei declarații (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 83) olografe, aflată la dosar, în perioada 5-20 decembrie 1915, căpitanul Stelian Mărculescu a fost detașat la comanda unui detașament de tărnia a 2 batalioane, în sprijinul Diviziei 12 ruse de cavalerie „*Starodobovschi*”, comandată de generalul Carl Gustav Mannerheim, iar ulterior, în perioada 21-26 decembrie 1916, ca parte a Brigăzii 7 Mixtă, aflată sub comanda colonelului Alexandru Sturdza.

Cel de-al doilea personaj, *Constantin Polihroniade* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an), s-a născut la 20 august 1871, în localitatea *Știrbeiu* (azi, Călărași, s.n.), situat atunci în județul Ialomița (azi, Călărași, s.n.), fiul lui Gheorghe și al Elenei Polihroniade. A fost absolvent al Școlii fiilor de militari de la Craiova, promoția 1890, și al Școlii de ofițeri de infanterie și cavalerie, promoția 1892, fiind repartizat în Regimentul Tulcea nr. 33.

La 17 octombrie 1895, colonelul Petre Vasiliu-Năsturel, comandantul Regimentului Tulcea nr. 33, consemna în dosarul personal al acestuia: „(...) *Nedisciplinat și arogant. (...) a rămas a se decide dacă trebuie a i se aplica vreo pedeapsă sau a se trimitte unui consiliu de anchetă având aproape 90 de zile de închisoare și arest în mai puțin de un an*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 01).

După un periplu pe la Regimentul „Radu Negru” nr.28, cu garnizoana în Pitești, a fost înaintat la gradul de locotenent, la 1 februarie 1897, și mutat, din nou, la Regimentul Tulcea nr. 33.

Lista abaterilor disciplinare ale lui Polihroniade este impresionantă și demonstrează temperamentul violent al acestuia, care îl determina să refuze orice formă de autoritate. Nonșalanța cu care apărea la inspecție fără cravată, ori cu mănuși civile la ținuta militară, absențele nejustificate de la program, injuriile ori atitudinea necuviincioasă față de comandantul de companie, reaua-voință și îndărătnicia cu care aborda problemele de serviciu, scandalurile din societate, refuzul de a-și achita datoriile contractate de la camarazi, până la bătăile aplicate soldaților sunt „păcatele” săvârșite de către tânărul ofițer Polihroniade. Pentru *toate acestea și mai mari decât acestea*, la 27 mai 1900, în temeiul prevederilor Înaltului Decret nr. 2615 (Arhivele Militare Naționale Române 1900) a fost reformat, adică scos din rândul cadrelor active ale armatei, fiind găsit vinovat în *consiliul de reformă* de „*purtare rea din*

*obișnuință și greșeli grave în serviciu și contra disciplinei*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 01).

A reușit cumva să revină în rândul cadrelor armatei, mai întâi, prin schimbarea poziției din *reformă*, în elementul *rezervei*, în baza Înaltului Decret nr. 4952, din 1 iulie 1913, la Regimentul Buzău nr. 8. Ulterior, în rezervă fiind, a fost înaintat la gradul de căpitan, la 10 mai 1914 și a fost mutat la Regimentul 48 Infanterie din aceeași garnizoană, care se constituia numai la mobilizare, cu care a luat parte la concentrări și deconcentrări succesive.

La data de 15 august 1916, odată cu intrarea României în Războiul de Întregire, a fost mobilizat la comanda Companiei a 5-a din același regiment, cu care a luat parte la campania din Transilvania, în zona orașului Sibiu, sub comanda locotenent-colonelului Alexandru Jecu, asupra căruia vom reveni spre finalul acestei lucrări.

Cel de-al treilea personaj și cel mai important al articolului de față, *Constantin Ciulei*, nu a avut memoriu original, fiind ofițer în rezervă, dar datele sale personale, destul de puține, au fost completate într-o fișă matricolă (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 410), pe care am reușit să o identific în documentarea mea. De aici, reiese că s-a născut la 18 aprilie 1886, în comuna Urluiasca (azi, Cungrea, s.n.), județul Olt, a fost încorporat, în anul 1909, în Regimentul Olt nr. 3, iar în anul 1915 a fost avansat sublocotenent în Regimentul Buzău nr. 8, în baza *Înaltului Decret Regal nr. 2693/1915* (Arhivele Militare Naționale Române 1915).

Ciulei a avut un parcurs aproape identic cu cel al lui Mărculescu. A fost rănit (Arhivele Militare Naționale Române, fără an) tot în campania din Dobrogea și tot în lupta din localitatea *Caciamac* (astăzi, *Viișoara*, s.n.), e posibil să fi fost externat din spital și „vărsat” tot la *Cercul de Împrospătare* de la Râmnicu Sărat, care să-l fi distribuit în Regimentul de Marș al Diviziei 2/5. Așa a putut ajunge în subordinea căpitanului Mărculescu cu care, dealtfel, fusese coleg de regiment la Buzău. În fișa matricolă, mai este consemnat și faptul că a fost condamnat la moarte, pentru „*părăsire de post în prezența inamicului*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 410) și a fost executat la 28 ianuarie/10 februarie 1917.

Apartenența lui Mărculescu, a lui Ciulei și a lui Polihroniade la garnizoana Buzău ne determină să luăm în considerare și ipoteza că aceștia se cunoșteau dinainte de război. De asemenea, nu se poate, având în vedere temperamentul coleric al lui Polihroniade, ca între aceștia, sau cel puțin între Polihroniade și Ciulei, să fi existat disensiuni anterior întâlnirii lor în cadrul Brigăzii 7 Mixtă, după cum se menționează și în articolul profesorului Eugen D. Neculau, din revista *Magazin Istoric*.

Acesta din urmă este cel care, *din motive personale*, după cum se consemnează în articolul menționat, i-ar fi raportat lui Sturdza despre retragerea neautorizată de pe *Momâia* a subunităților comandate de cei doi ofițeri, aspect confirmat de documentarea noastră. De asemenea, se confirmă și faptul că Polihroniade



l-a informat pe Sturdza cu privire la prestația lui Ciulei în lupta din data de 26 decembrie de pe *Momâia*, precum și cu privire la faptul că, între acesta din urmă și Polihroniade, ar fi avut loc anterior nu una, ci chiar mai multe „altercații”, conform termenului folosit în articol, după cum urmează să prezentăm.

La data de 26 decembrie 1916, se aflau în subordinea căpitanului Stelian Mărculescu, comandantul Batalionului 1/2 din Brigada 7 Mixtă, atât sublocotenentul Constantin Ciulei, comandantul rezervei de batalion, cât și căpitanul Constantin Polihroniade, acesta din urmă semnând documentele, cu titulatura de „*comandant administrativ*” ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 12).

O posibilă explicație ar putea fi aceea că batalioanele independente, care nu aveau, precum regimentele, o structură de tip logistic care să le deservească, erau organizate pe lângă subunitățile luptătoare și cu o structură administrativă cu atribuții și responsabilități distincte. Totuși, nu ne este foarte clar dacă această titulatură, de *comandant administrativ*, era una oficială ori una pe care și-o atribuiseră însuși Polihroniade. Totuși, această poziție în ierarhia batalionului pe care o ocupa Polihroniade confirmă cele relatate în articolul profesorului dr. Eugen D. Neculau, anume că Polihroniade nu luase parte la lupta de pe *Momâia*.

Analizând caracterul personajelor, în baza informațiilor obținute în cadrul documentării noastre, putem afirma că leadershipul acestui batalion era unul disfuncțional. Un individ *coleric*, arogant precum Polihroniade, care avea o problemă cu acceptarea oricărei autorități administrative, era pus în subordinea unui personaj cu un caracter melancolic, care comanda *lipsit de energie*, precum Mărculescu. Acesta nu avea posibilitatea de a se impune în fața subordonaților, după cum vom vedea, nici din punct de vedere profesional, dar nici din punct de vedere fizic. Fire bolnăvicioasă, complexat de un tic nervos, cu o exprimare greoaie și pe deasupra peltic, lui Mărculescu i-ar fi fost imposibil să se impună în fața subordonaților mai mici în grad, și cu atât mai puțin în fața temperamentalului Polihroniade.

## Evenimentele

Se cuvine a preciza că toate ipotezele enunțate la începutul acestui articol au legătură cu evenimentele din ziua de 26 decembrie 1916/8 ianuarie 1917, petrecute pe *Dealul Momâia* (Cota 625), în zona de responsabilitate a Brigăzii 7 Mixtă, iar la originea acestei înlanțuriri de evenimente, a stat unul deosebit de grav, pe care îl vom detalia curând. Înainte de a dezvolta acest subiect, trebuie să menționăm că detaliile cadrului operativ și contextul în care acționa Brigada 7 Mixtă în structurile Armatei a 2-a nu pot face, din lipsă de spațiu, obiectul articolului de față, ele fiind detaliate în lucrarea profesorilor Petre Otu și Maria Georgescu, menționată anterior, lucrare pe care o recomand călduros.

Cu toate acestea, se cuvine să precizez câteva coordonate operative: Sturdza stabilise misiunile structurilor din subordinea Brigăzii 7 Mixtă prin *Ordinul de operațiuni*

*nr. 2 din 24 decembrie 1916* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 03), astfel: misiunea principală a brigăzii era una preponderent defensivă, aceea de a „*rezista pe poziția ei, neclintită*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 03), cu excepția batalionului aflat sub comanda căpitanului Stelian Mărculescu, care primise misiunea „*să ocupe fără întârziere Dealul Momâia (cota 625)*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 03), care domina întreaga vale a *Șușiței*.

Revenind, după cum am promis, la evenimentele deosebit de grave menționate mai sus, cel dintâi a constat în predarea de bunăvoie inamicului a întregii Companii a 3-a din batalionul comandat de căpitanul Stelian Mărculescu.

După cum reiese din dosarul instrumentat ulterior de către *comisarul regal* (procurorul militar, s.n) al Diviziei 1 Infanterie, dar mai ales dintr-un *Proces-verbal de interogare* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 08), întocmit cu acest prilej, reiese că predarea acelor ofițeri, subofițeri și soldați din Compania a 3-a ar fi fost un act premeditat, pus la cale de comandantul plutonului 3, plutonierul Dumitru Coatu. Acesta, de profesie învățător, făcea parte din Regimentul 52 Infanterie și negociase cu inamicul actul predării prin intermediul unui soldat cunoscător al limbii germane, în timp ce își instiga camarazii, spunându-le: „*degeaba luptăm și mai bine să ne predăm fiindcă satele noastre sunt ocupate*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 08).

Astfel, în jurul orei 16.30, în momentul declanșării atacului inamic asupra *Cotei 625*, plutonierul Dumitru Coatu ar fi strigat „*Românii să nu mai tragă!*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 08), iar împreună cu unii subofițeri și soldați din subordine, la care s-a raliat și un ofițer, sublocotenentul Gheorghe Zodilă, ar fi ridicat mâinile, trecând la inamic de bunăvoie. Gestul a fost unul demoralizator și a avut ca efect nu numai predarea plutonului comandat de subofițer, dar și renunțarea la luptă ori căderea în captivitate a mai multor militari, precum și, cel mai important aspect, pierderea poziției deținute de batalionul comandat de căpitanul Stelian Mărculescu pe *Momâia*.

Conform unei raportări ulterioare (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 49), gestul sublocotenentului Gheorghe Zodilă, al plutonierului Dumitru Coatu și al celor aflați alături de aceștia, care în urma atacului de pe *Momâia* „*au ridicat batistele ce erau pregătite sub clapa mantalei și s-au predat*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 49), a antrenat efective mult mai mari. Pe lângă subordonații celui din urmă, în total 35 de soldați și gradați, au mai căzut în captivitatea inamicului 2 ofițeri, un subofițer, 71 de gradați și 493 de soldați, fără voia lor și după ce au luptat până la completa înconjurare de către inamic. Ceilalți au părăsit pozițiile și au fugit înapoia frontului.

Părăsirea pozițiilor de pe *Momâia* și fuga din fața inamicului a batalionului comandat de căpitanul Mărculescu și, implicit, a rezervei de batalion, comandată de sublocotenentul Ciulei, compun cel de-al doilea eveniment legat de subiectul de față și reprezintă cauza pentru care Sturdza a înțeles să dea un exemplu care să



impresioneze audiența și să constituie un avertisment dur, menit a contracara o eventuală repetare a acestuia. Astfel, acesta a adunat fugarii întregului batalion, a ordonat ca cei doi ofițeri, căpitanul Mărculescu și sublocotenentul Ciulei, să iasă în fața frontului și a tras cu arma asupra lor. Împușcat cel dintâi, căpitanul Mărculescu a căzut în zăpadă ca și când ar fi fost mort, timp în care sublocotenentul Ciulei a sărit în apă, dispărând în întuneric. Ulterior, profitând de un moment de neatenție a celor de față, căpitanul Mărculescu s-a ridicat și a fugit, la rândul său, în pădure.

## Rapoartele

În urma acestor două evenimente, la data de 31 decembrie 1916/13 ianuarie 1917, Sturdza a dispus întocmirea și trimiterea la Divizia 1 Infanterie, eșalonul cărui i se subordona, a câtorva rapoarte (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 11-24), printre care rezultatul cercetării în cazul de predare la inamic a Companiei a 3-a din *Batalionul Mărculescu*, un tabel cu ofițerii care, în opinia sa, nu meritau niciun fel de distincții și un alt tabel cu ofițerii pe care îi acuza că au compromis situația întregului batalion.

Cel dintâi, *Raportul nr. 30 din 30 decembrie 1916* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 19), întocmit de căpitanul Polihroniade, care a semnat în calitate de *comandant administrativ* al batalionului, este adresat maiorului Marin Constantinescu, comandant al *Batalionului de luptă 2/58* (Batalionul 2 din Regimentul 58 Infanterie, s.n.), de asemenea detașat în subordinea Brigăzii 7 Mixtă, un alt personaj cu rol determinant în prezenta speță, dar despre care vom vorbi mai târziu.

Raportul cuprindea caracterizările mai multor ofițeri și descria atitudinea manifestată de aceștia în luptele care avuseseră loc cu puțin timp în urmă. După cum reiese din text, raportul fusese cerut chiar de Sturdza, fiind înaintat eșalonului superior în aceeași zi.

Raportul avea atașat un tabel intitulat *Tablou (tabel, s.n.) de oficerii acestui batalion din cauza purtării fără energie și eroism a cărora s-a compromis situațiunea batalionului în diferitele lupte ce s-au dat* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 23). În tabel erau consemnate nume, fapte și acuzații direcționate către unii ofițeri, considerați că ar fi fost „lipsiți de energie, patriotism etc. (...)”, din cauza cărora s-ar fi pierdut poziția în luptele din data de 26 decembrie 1916 și s-ar fi predat inamicului o bună parte dintre soldați.

Pe tabelul care conține numele ofițerilor considerați *nevrednici* din cadrul batalionului, sunt consemnate în total numele a șapte ofițeri, printre care, cei dintâi sunt căpitanul Mărculescu și sublocotenentul Ciulei. Urmează, la cea de-a treia poziție, sublocotenentul Gheorghe Zodilă, comandant de pluton în Compania a 3-a, acuzat că ar fi produs panică atât printre soldații batalionului din care făcea parte, cât și printre cei ai Batalionului 2/58, transmitând în mod fals un ordin de retragere de pe poziții. Acesta se predase inamicului la 26 decembrie 1916, fiind declarat dezertor a doua zi.

Tabelul continuă cu încă patru tineri sublocotenenți, la adresa cărora sunt consemnate (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 17v) același gen de acuzații, la fel de grave ca și în cazurile anterioare: Dragu Fotino, *dezertare*, Popescu D. Constantin, *fugă de pe poziții*, Rădulescu Chirilă, *fugă de pe poziții, producere de panică*, și Dinulescu Aurel, *fugă de pe poziții, producere de panică*, fapte produse anterior datei de 25 decembrie 1916.

Cel de-al doilea document, *Raportul nr. 31 din 30 decembrie 1916* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 19), a fost întocmit tot de căpitanul Constantin Polihroniade, fiind adresat tot maiorului Marin Constantinescu, și după cum reiese din text, fusese cerut tot de Sturdza. Raportul are atașat un tabel cu acuzații la adresa a trei sublocotenenți, toți din batalionul comandat de căpitanul Mărculescu, ofițeri care, după cum consemna autorul acestuia, „*nu merită nicio distincțiune*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 20).

Unuia dintre ei, Constantin Ștefănescu, i se imputa faptul că *se rătăcise* de trupa din subordine și ajunsese în sectorul vecin, ocupat de trupele ruse, aluia, Toma Steriu, faptul că se retrăsese cu subunitatea în dezordine, iar celui din urmă, Dumitru Mocanu, că, deși era conștient că a contactat o boală cu transmitere sexuală, și-ar fi agravat cu intenție starea de sănătate, pentru a sta departe de linia frontului.

Cel de-al treilea document, *Raportul nr. 1 din 27 decembrie 1916* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 14), a fost întocmit de sublocotenent Dumitru Jugănaru, comandantul Companiei a 3-a, subunitatea care, în lupta de pe *Momâia*, din 26 decembrie, se predase aproape în totalitate inamicului. Pe acest raport, adresat comandantului Batalionului 1/2 din Regimentul 2/5 din Brigada 2/5 (de fapt, Divizia 2/5, s.n.), atașat Brigăzii 7 Mixtă, Sturdza consemnase: „*Din aceste denumiri complicate (de unități, s.n.) se poate deduce care este coeziunea morală, disciplinară și tradițională a trupei*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 14).

Subliniem această rezoluție, datată pe document 30 decembrie 1916, considerând-o importantă prin faptul că, din spatele ei, răzbat elemente care denotă starea de spirit a lui Sturdza la acel moment.

Pe de-o parte, pierderea încrederii în deciziile și măsurile administrative adoptate de eșaloanele superioare, o constantă și printre consemnările din jurnalul său, iar pe de altă parte, frustrarea față de situația existentă. Sturdza nu-i cunoștea pe acei ofițeri și nici trupa, care intraseră în subordinea Brigăzii 7 Mixtă de puțin timp, și nici aceștia nu îl cunoșteau pe el.

De fapt, provenind de la un regiment de marș, oamenii nu se cunoșteau nici între ei. Nu exista, după cum, pe bună dreptate, observase Sturdza, aceea coeziune morală, acel spirit de camaraderie care ia naștere în timp, în activități comune de instruire, în exerciții, în marșuri ori în lupte, și care dau stabilitate și echilibru moral în momentele dificile.

Batalionul 1/2 nu făcuse parte de la început din organica Brigăzii 7 Mixtă, ci fusese detașat de la Divizia 2/5 Infanterie, iar episodul predării la inamic a Companiei

a 3-a avusese loc la scurt timp după ce chiar Sturdza, după cum a afirmat, trecuse prin sectorul acestei subunități, spre a discuta cu soldații, a le ridica moralul și a-i îmbărbăta.

Și în final, cel de-al patrulea dintre documentele menționate la începutul acestui subcapitol, *Raportul nr. 26 din 27 decembrie 1916* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 01), este cel prin care Sturdza a pus în mișcare acțiunea penală în aceeași zi în care fuseseră acuzați Mărculescu și Ciulei, semnalând Diviziei 1 Infanterie că batalionul maiorului Constantinescu dădea „*serioase semne de demoralizare*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 01), cu toate că avea o bună încadrare cu ofițeri. Le vom aborda pe rând.

### Acuzațiile

În primul raport, după cum am spus, printre cei șapte ofițeri consemnați că ar fi manifestat un comportament nepotrivit, se aflau atât căpitanul Stelian Mărculescu, pentru „*lipsa de energie cu care a condus batalionul în luptele de la 14-26 decembrie 1916, inclusiv*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 19), cât și sublocotenentul Constantin Ciulei, la care lista acuzațiilor este foarte lungă.

Dacă lui Mărculescu i se aduceau acuzații privind *lipsa de energie* cu care a condus batalionul și *dezertare*, în cazul sublocotenentului Ciulei lista acuzațiilor validează ipoteza „altercațiilor”, după termenul folosit în articolul din *Magazin Istoric*, care ar fi existat anterior între acesta și căpitanul Polihroniade.

Această diferență de optică este oarecum de înțeles, dacă avem în vedere că, la data întocmirii raportului, „dezertorul” Ciulei fusese prins la *Verdea*, pe când căpitanul Mărculescu era tot în poziția de *dezertor*. Raportul lui Polihroniade era, de fapt, un act de acuzare la adresa lui Ciulei, iar cea mai gravă acuzație la adresa acestuia era aceea că, la *Momâia*, deși avea ordin clar de a nu se retrage de pe poziție cu niciun preț, ar fi luat rezerva companiei sale, compusă din 2 plutoane, „*și a fugit cu ele părăsind poziția și (...) a luat direcția peste dealuri spre satul Varnița (...)*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 17).

Era cea mai gravă acuzație, după cum spuneam, dar nu era singura. Din punct de vedere cronologic, cea dintâi acuzație la adresa lui Ciulei datează din 13 decembrie 1916, când acesta nu se afla în subordinea brigăzii lui Sturdza. Ciulei era acuzat că, deși subunitatea sa era în marș spre localitatea *Coza* (în apropiere de *Tulnici*, județul Vrancea, s.n.), unde avea ordin să sosească în aceeași zi, acesta s-ar fi sustras executării ordinului și ar fi rămas în satul *Păulești*, la 2 km mai în spate, unde ar fi băut toată noaptea cu notarul comunei.

A doua zi, Ciulei ar fi refuzat să execute și ordinul de a se prezenta la comanda subunității sale, invocând cauze medicale, motiv pentru care a fost adus sub escortă pentru a fi examinat medical, iar medicul l-a declarat apt pentru a merge pe front. Și,

deși primise ordin să se deplaseze în cadrul batalionului pe poziție la *Gara Putnei*, Ciulei s-ar fi refugiat într-o casă din satul *Tulnici*, unde a fost găsit, după 3 zile, de către căpitanul Polihroniade. Se mai menționează în raport că acesta din urmă i-ar fi adresat sublocotenentului Ciulei „*aspre reprimande*” (muștrări, s.n.) și ar fi raportat comandantului Diviziei 2/5, generalul Constantin Petala, care l-ar fi pedepsit pe Ciulei cu câteva lovituri de *ciomag*, trimițându-l imediat pe front.

Lupta de pe pozițiile de la *Tulnici* a adus noi acuzații la adresa sublocotenentului Ciulei: părăsirea comenzii și fugă din fața inamicului. Raportul menționează că acesta și-ar fi „*părăsit plotoanele lăsându-le de capul lor, iar el a fugit căutând a-și scăpa viața*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 17). Alte acuzații la fel de grave se refereau la faptul că era foarte rar găsit în cantonamentul trupei, precum și la consumul exagerat de băuturi alcoolice, acesta având „*darul beției*”, după cum suna exprimarea din raport.

Față de aceasta din urmă acuzație, căpitanul Polihroniade susținea că, în orice localitate ajungea, sublocotenentul Ciulei se interesa unde poate găsi băutură, iar atunci când nu avea cu cine să bea, bea cu ordonanța sa „*cu care l-am văzut adeseori în intimități de asemenea natură*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 17). Concluzia raportului lui Polihroniade este că *toate* aceste acuzații l-au determinat pe Sturdza să ia decizia de a-l executa pe Ciulei în seara de 26 decembrie 1916, în fața propriilor subordonați, deși, după cum am spus, unele dintre faptele pentru care era acuzat se petrecuseră înainte ca Ciulei și subunitatea acestuia să intre în subordinea Brigăzii 7 Mixtă.

Într-un raport (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 08v) separat, comisarul regal a consemnat declarația unui alt martor ocular al evenimentului, locotenentul Marinescu din Regimentul 10 Călărași, cel care l-a însoțit pe Sturdza în controlul efectuat pe pozițiile celor două batalioane, comandate de maiorul Constantinescu și de căpitanul Mărculescu.

Acesta a confirmat că maiorul Constantinescu a fost găsit la 3 km în spatele poziției batalionului său, dar și că frontul a fost spart în sectorul lui Mărculescu, ca urmare a defecțiunii Companiei a 3-a, chiar în timpul vizitei lui Sturdza. În încercarea de a recuceri poziția pierdută, au mers imediat acolo, luând și compania de rezervă a batalionului, comandată de un sublocotenent (neidentificat, s.n.), care, la contactul cu inamicul, a fugit.

Locotenentul Marinescu a declarat că a încercat să-i oprească pe fugari, organizând un cordon de 12 trăgători, și chiar a tras în ei, dar aceștia și-au continuat fuga, deși erau urmăriți de forțe slabe ale inamicului: „*nici comandantul batalionului, nici ceilalți ofițeri de rezervă nu se găseau prezenți în timpul luptei*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 09), se menționa în încheierea raportului.

Concluzionând, declarația lui Marinescu confirmă predarea la inamic a Companiei a 3-a din batalionul căpitanului Mărculescu și fuga, la contactul cu inamicul, a

rezervei de batalion (2 plutoane), comandată de un sublocotenent, căruia nu i-a precizat numele. Declarația lui Polihroniade îl nominalizează însă pe Ciulei la comanda rezervei de batalion, care, după cum a consemnat căpitanul Marinescu, și-ar fi părăsit poziția, luând-o „peste dealuri spre satul Varnița” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 08v).

De asemenea, declarația lui Marinescu confirmă absența oricărui ofițer, inclusiv a lui Mărculescu, din mijlocul soldaților, în lupta de pe *Momâia*, o posibilă explicație a faptului că Sturdza a acuzat numai ofițerii de producerea acestui eveniment.

Cel de-al doilea raport dintre cele menționate anterior, *Raportul nr. 31* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 19), din 30 decembrie 1916, cuprinde acuzații la adresa altor trei sublocotenenți și poartă rezoluția lui Sturdza: „(...) *Tustrei* (toți trei, s.n.) *ofițerii sunt nevrednici*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 19). O mențiune aparte a avut-o, pentru cel dintâi, sublocotenentul Constantin Ștefănescu. Acesta era acuzat că, în urma *dezastrului* suferit de batalionul său, la data de 26 decembrie 1916, a pretextat că s-a rătăcit de plutonul pe care îl comanda și, în loc să se retragă spre flancul stâng al brigăzii, la numai 500 m depărtare, a preferat să meargă în sectorul rus, învecinat. Acest sector nu numai că nu a fost sub focul inamicului, dar se afla la o depărtare de aproximativ 1-2 km de poziția deținută anterior. De acolo, Ștefănescu ar fi plecat în spatele frontului, după care a ajuns până la punctul de comandă al brigăzii, de unde, după cum scria Sturdza: „(...) *l-am trimis la front cu câțiva soldați fugari, sub paza unui jandarm*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 19).

Sturdza a direcționat și acest raport, în aceeași zi, către eșalonul superior, consemnând: „*am onorea (sic!) a înainta alăturat de rapoarte rugându-vă să binevoiți a aprecia care din ofițerii menționați care sunt încă prezenți (s.n.), trebuiește dați în judecata unui consiliu de război. Propun ca să fie propuși judecăței toți cei încă prezenți (s.n.)*”.

Remarcăm expresia folosită de Sturdza în partea de început a raportului, *ofițerii cari încă sunt prezenți*, expresie pe care o reia în final, atunci când face și propunerea de trimitere a tuturor în fața consiliului de război: *toți acei încă prezenți*. În economia prezentului articol, îl considerăm un indiciu al faptului că Sturdza era convins că moralul trupei, dar în mod special al ofițerilor, era atât de scăzut încât dezertarea ori predarea de bunăvoie la inamic ar fi fost *inerente*, mai ales după ce se întâmplase cu Compania a 3-a, altfel spus, că defecțiunea acestora ar fi fost o *simplă chestiune de timp*.

În logica acestui raționament, Sturdza considera că numai aplicarea măsurilor extreme, cel puțin în rândul ofițerilor, ar fi putut contrabalansa tendința cvasigenerală de părăsire a frontului și de trecere la inamic, și în acest context, a propus eșalonului superior trimiterea ofițerilor *nevrednici*, după cum îi caracteriza, în judecata consiliului de război, cât mai erau *încă prezenți*, sau cu alte cuvinte, *până nu ar fi dezertat și aceștia*.

În ceea ce privește actul de comandă al maiorului Constantinescu, acuzațiile la adresa acestuia din *Raportul nr. 26 din 27 decembrie 1916* (Arhivele Militare

Naționale Române, fără an, f. 06) țineau de atitudinea ofițerilor din batalion față de trupă, de care, susținea Sturdza, aceștia nu s-ar fi îngrijit defel. Timp de trei zile, 24, 25 și 26 decembrie 1916, trupa ar fi rămas nemâncată pe poziții, deși rațiile ar fi fost disponibile în gara *Răcoasa*, iar în același interval de timp, răniții ar fi rămas nepansați.

Această stare de lucruri ar fi fost, în opinia lui Sturdza, cauza care ar fi provocat o demoralizare generală și care ar fi avut ca efect un număr mare de dezertări și de predări de bunăvoie la inamic și din rândurile acestui batalion, concluzia raportului fiind că „*maiorul Constantinescu nu are stofă de ofițer superior și că este imprudent a i se încredința situațiuni grele*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 06).

Maiorul Constantinescu mai era acuzat că își instalase punctul de comandă cu mult înapoia dispozitivului defensiv, aspect confirmat, de altfel, și de locotenentul Marinescu, de unde nu putea supraveghea trupa și nici nu ar fi putut interveni, în caz de nevoie. Și că, ulterior, își părăsise poziția, *alunecând*, după cum era menționat în text, până la șoseaua *Varnița – Răcoasa*, sub pretextul că venise să întoarcă în sector o secție de mitraliere, neglijând astfel nevoile trupei.

## Explicațiile

Pe *Raportul nr. 26* generalul Stratilescu a consemnat, în rezoluție, ordinul adresat comisarului regal, ca acuzațiile privind hrănirea oamenilor și îngrijirea răniților să fie anchetate la fața locului, maiorului Constantinescu să i se ia o declarație scrisă cu privire la acuzația de părăsire a poziției, iar totul să fie gata până a doua zi, 28 decembrie 1916, la ora 2 p.m.

Comisarul regal s-a conformat ordinului primit, iar a doua zi s-a prezentat la punctul de comandă al Brigăzii 7 Mixtă, solicitând anchetarea maiorului Constantinescu (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 07). Pretextând că ofițerul se află cu batalionul său în linia întâi, fapt ce determina imposibilitatea anchetării până la înlocuirea pe poziție de către un alt batalion, Sturdza și-a detaliat acuzațiile. A reiterat faptul că l-a găsit pe Constantinescu departe de subordonații săi, într-un loc de unde nu putea comanda subunitățile și nici măcar nu putea observa mișcările inamicului. A reprodus și explicația maiorului Constantinescu, că ar fi părăsit poziția în încercarea de a aduce înapoi o parte dintre subordonați, care fugiseră de pe front.

În această secțiune a raportului comisarului regal este vizibilă, cel puțin la nivel declarativ, aversiunea lui Sturdza față de ruși, transpusă în motivația pe care acesta o identificase drept cauză a nivelului scăzut al moralului soldaților: „*Vina fugei (sic!) soldaților de pe front nu este a lor, ci a ofițerilor (s.n.) cu cari erau încadrați [și care sunt] lipsiți de educație militară. Soldații sunt amărâți sufletește [:]*

*a) Căci nu pot avea loc de cantonament în casele semenilor săi (sic!) din cauza Rușilor care ocupă totul [:]*



- b) *Că rușii prădează populația, batjocorind pe oricine, și*  
 c) *Populația civilă ea însăși din cauza cruzimilor suferite de la Ruși aduc pe inamic în spatele trupei noastre”* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 07v).

Acest raport este, în opinia noastră, reprezentativ pentru felul în care Sturdza vedea faptele și evenimentele în care erau implicați subordonații săi și explică de ce toate cele trei rapoarte aduc acuzații exclusiv corpului ofițeresc, mai vinovat, în opinia lui Sturdza, decât trupa: „*înțelegând până la un punct starea nefericită a trupei în aceste împrejurări tragice, nu putem admite slăbiciune de nervi, de stăpânire de sine și lăsătură (delăsare, s.n.) la ofițeri*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 06).

Pe scurt, Sturdza era încredințat că vina pentru starea și moralul trupei aparținea ofițerilor „*nevrednici*”, trupa nefiind decât *victima* dezinteresului și lipsei de energie a celor dintâi. Aceasta poate constitui, în opinia noastră, explicația deciziei sale de a executa demonstrativ, în fața trupei, pe doi dintre ofițerii pe care îi considera cei mai vinovați de abandonarea pozițiilor de pe *Momâia*, eveniment la care, așa după cum am aflat din mărturia locotenentului Marinescu, fusese martor ocular.

Am mai menționat, dar subliniem, deoarece este foarte important, că nici căpitanul Mărculescu și nici maiorul Constantinescu, în fruntea subunităților pe care le comandau, nu făceau parte din organica Brigăzii 7 Mixtă, cea pe care Sturdza o pregătise de la începutul războiului, ci fuseseră atașați brigăzii sale cu puțin timp înainte. În mod evident că acesta nu-i cunoștea, și nici ofițerii și trupa acestor batalioane nu îl cunoșteau pe el. De altfel, Sturdza menționează că, atunci când s-a dus în sectorul Companiei a 3-a, înainte ca aceasta să se predea inamicului, s-ar fi apropiat de ofițeri și s-ar fi prezentat: „*Eu sunt comandantul vostru de brigadă*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 15).

De fapt, la momentul producerii evenimentelor de mai sus, în Brigada 7 Mixtă compunerea trupei era eterogenă, „*de adunătură, neîncadrată și neinstruită*” (Otu și Georgescu 2011, 128) după cum o caracteriza chiar Sturdza, și provenea din diverse unități. Majoritatea regimentelor pe care Sturdza le pregătise odată cu intrarea în război îi fuseseră luate (Otu și Georgescu 2011, 224), fiind detașate la alte mari unități, în funcție de prioritățile eșaloanelor superioare, iar oamenii din unitățile pe care le primise în schimb erau demoralizați, ca efect al campaniei dezastruoase de până atunci; cu mari lipsuri în echipament și materiale, subunitățile erau lipsite de coeziune și cu un nivel al disciplinei foarte scăzut.

La 30 decembrie 1916, când maiorul Constantinescu semna primele dintre cele două rapoarte menționate mai sus, prin care confirma caracterizările ofițerilor din batalionul lui Mărculescu ca fiind „*nevrednici*”, nu știa că el însuși fusese caracterizat astfel de către Sturdza cu trei zile înainte și nici că Divizia 1 Infanterie pusese deja în mișcare acțiunea penală împotriva sa.

## Declarațiile

Prin *Adresa nr. 5725 din 31 decembrie 1916*, generalul Strătilescu, comandantul Diviziei 1 Infanterie a informat Corpul 3 Armată despre acuzațiile aduse maiorului Constantinescu, respectiv, despre *părăsirea unității* în prezența inamicului, săvârșită în data de 26 decembrie 1916, precum și despre grave neglijențe în actul de comandă, că și-ar fi lăsat subordonații nehrăniți și răniții nepansați, cu propunerea ca acesta să fie trimis „în judecata Consiliului de Război” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 05).

Abia la 12 ianuarie 1917, comisarul regal al Diviziei 1 Infanterie i-a luat o declarație (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 12) și maiorului Constantinescu, în care este prezentat „filmul” întregului eveniment din seara zilei de 26 decembrie 1916. Este important de precizat aici că, la momentul declarației lui Constantinescu, Sturdza nu mai era șeful nemijlocit al acestuia, ci predase comanda brigăzii, încă din data de 4 ianuarie 1916, locotenent-colonelului Pascu, fostul comandant al Regimentului 29 Infanterie.

Revenind la declarația maiorului Constantinescu, acesta a confirmat părăsirea poziției de către resturile batalionului comandat de căpitanul Mărculescu, care, conform celor consemnate, coborâseră la șosea, la aproximativ 1 km depărtare de poziția de pe care fugiseră mai devreme: „*acolo găsesc pe Mărculescu, declara maiorul Constantinescu, cu resturile de oameni (ale batalionului, s.n.) și cele 2 mitraliere*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 14v).

În încercarea de a localiza în spațiu evenimentele din seara de 26 decembrie 1916, când Sturdza a încercat să-i împuște demonstrativ pe Mărculescu și pe Ciulei, am dedus că episodul a avut loc pe malul râului *Șușița*, în apropierea unei porțiuni din șoseaua *Varnița – Răcoasa*. La o atentă orientare pe hartă, șoseaua *Varnița – Răcoasa* intersectează astăzi albia *Șușiței* în două puncte, aflate la o distanță de aproximativ 1,7 km între ele. Am putea, astfel, estima locul evenimentului, considerând punctul din dreapta, cel situat mai aproape de *Varnița*, unde, după cum a declarat Constantinescu, Polihroniade plecase să adune fugarii.

De asemenea, localizarea în timp a evenimentului este seara de 26 decembrie 1916, la câteva ore după 16.30, ora la care fusese declanșat atacul inamic ce determinase părăsirea poziției de către batalionul comandat de Mărculescu. Un alt reper temporal este mențiunea din raportul căpitanului Polihroniade (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 17), care a declarat că l-ar fi găsit pe Ciulei în *Varnița*, în jurul orei 19.00, cu cele două plutoane din rezerva batalionului, pe care le comanda, că l-ar fi admonestat și l-ar fi trimis cu însoțitor la locul hotărât pentru adunarea batalionului, unde fugarii erau așteptați chiar de Sturdza.

La cele două repere de mai sus, să mai adăugăm că, pe locul adunării batalionului fugar, zăpada era așternută pe jos, iar scenele care urmează e posibil să se fi desfășurat la adăpostul întunericului ori, în cel mai bun caz, la lumina unor torțe.

Maiorul Constantinescu a mai declarat că Sturdza i-a adresat două întrebări: cea dintâi despre rostul prezenței lui în acel loc, în care se adunau fugarii celui alt batalion, iar cea de-a doua, dacă și batalionul său a fugit de pe poziție. În urma răspunsurilor negative ale celui dintâi, evenimentele s-ar fi desfășurat astfel: Sturdza a adunat fugarii din batalionul comandat de căpitanul Mărculescu, a ordonat ca acesta și sublocotenentul Ciulei să iasă din front și a tras cu arma asupra lor.

Putem deduce în urma acestei declarații că întunericul specific orei din acea după-amiază de iarnă a contribuit la ratarea execuției de către Sturdza. De asemenea, putem deduce că decizia de a-l împușca mai întâi pe Mărculescu a anulat efectul surpriză, iar Ciulei a profitat de acest moment și de întuneric, și a sărit în apă, făcându-se nevăzut în pădure, neatins de gloanțe. Și nu în ultimul rând, putem deduce că apa rece de munte, temperatura scăzută din timpul nopții, emoția și întunericul i-au limitat acțiunile lui Ciulei, acesta fiind prins două zile mai târziu în localitatea *Verdea*, la câțiva kilometri depărtare de locul în care Sturdza încercase să-l omoare, în casa unui localnic în care fusese nevoit să intre pentru a se încălzi.

Mărculescu, în schimb, a căzut în zăpadă ca și când ar fi fost mort, fără ca cineva din asistență să-și fi dat seama de realitatea situației, din cauza întunericului care a mascat totul, deși, după cum se menționează în declarația lui Constantinescu, scena a avut loc în prezența batalionului.

După ce episodul execuției s-a consumat, maiorul Constantinescu a primit comanda celor aproximativ 400-450 de soldați fugari ([Arhivele Militare Naționale Române](#), fără an, f. 14v) pe care i-a dus pe poziția batalionului său, și i-a comandat până la data de 31 decembrie 1916, când s-a întors la regiment. Din aceeași sursă, reiese că, ulterior, comanda batalionului lui Mărculescu a revenit căpitanului Polihroniade, care rămăsese cel mai mare în grad dintre ofițerii aceluși batalion.

Spre deosebire de dosarul lui Ciulei, instrumentarea acuzațiilor la adresa lui Constantinescu a durat mult mai mult. În luna februarie 1917 maiorul Protopopescu, comisarul regal al Diviziei 1 Infanterie, a întocmit un referat, înaintat ierarhic comandantului Armatei a 2-a, generalul Alexandru Averescu, document prin intermediul căruia maiorul Marin Constantinescu, comandant de batalion în Regimentul 2 Infanterie era acuzat de *părăsirea postului în prezența inamicului*, faptă prevăzută de art. 205, alin. (1) din Codul de justiție militară.

Deși inițial fusese înaintat curții marțiale cu aceeași grabă, fără să i se fi luat măcar o declarație, nici lui și nici căpitanului Marinescu, martor ocular al evenimentelor, dosarul a fost returnat pentru completare. Este evident că, în *cazul Constantinescu*, curtea marțială a Armatei a 2-a nu s-a mai grăbit.

Mai mult, generalul Alexandru Averescu, în rezoluția datată 20 februarie 1917, a cerut referințe și de la foștii comandanți ai acestuia: „Care este purtarea maiorului Constantinescu de când comandă generalul Stratulescu divizia?”, se găsește consemnat pe adresa cu care a fost înaintat dosarul.

Aprecierile colonelului Obogeanu și ale generalului Stratulescu cu privire la

pregătirea și caracterul maiorului Constantinescu au fost determinante, astfel că, la 1 martie 1917 generalul Averescu a clasat dosarul maiorului Constantinescu, cu o hotărâre în rezoluție: „Pe baza aprecierilor favorabile ale capilor [i]erarhici clasez *afacerea*”. (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 14v)

E posibil ca generalul Averescu să fi învățat ceva și din graba cu care fusese judecat, condamnat și executat Ciulei, dar cu siguranță la momentul deciziei sale de a clasa „*afacerea Constantinescu*”, aspectele dezertării lui Sturdza erau clare.

## Condițiile

*Aveau soldații motive să dezerteze la inamic?* Atunci, armata se afla la capătul unei campanii dezastruoase, moralul era foarte scăzut, iar *țăranul-soldat* nu înțelegea noțiunile abstracte legate de idealul național, în care, de altfel, nimeni nu mai credea în acele zile (Tăslăuanu 1935, 292).

Autoritățile avuseseră o slabă preocupare față de pregătirea sufletească a maselor în vederea participării la război, după cum scria istoricul Constantin Kirițescu, iar înainte de război se făcuse foarte puțin pentru pregătirea morală a populației (Kirițescu 1927, 354). Aceași populație din rândul căreia avea să se recruteze, câteva luni mai târziu, sute de mii de luptători.

Pe frontul Armatei a 2-a, dezertarea sau predarea de bunăvoie la inamic deveniseră fenomene curente, care aveau diverse cauze: condițiile proaste de trai, lipsa echipamentului de iarnă, a hranei corespunzătoare și nu în ultimul rând dezinteresul corpului ofițeresc față de soarta soldatului, în general.

Este elocventă în acest sens corespondența dintre Marele Cartier General și Armata a 2-a, inițiată de ... comunicatele germane. Acestea din urmă afirmă că, în perioada 1-16 ianuarie 1917, trupele austriece și germane aflate în dispozitiv pe frontul Armatei a 2-a făcuseră prizonieri 3 ofițeri și 1.180 de soldați și de gradați români.

Se pare că aceste pierderi, cumulate în numai două săptămâni, nu numai că nu se regăseau în comunicatele operative ale Armatei a 2-a, dar păreau neverosimile Marelui Cartier General român. Astfel, prin *Telegrama nr. 4710 din 19 ianuarie 1917*, Armata a 2-a a primit ordin să raporteze cu exactitate situația celor capturați de inamic, „*pentru a putea da oficial desmințirea acestor știri tendențioase*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 52) și, în același timp, pentru ca Marele Cartier General să-și facă o idee asupra numărului total de prizonieri români pe care inamicul pretindea că i-ar fi făcut.

Situația prizonierilor a fost comunicată de către Armata a 2-a prin *Raportul nr. 15702 din 21 ianuarie 1917* (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 51), semnat de generalul Gheorghe Mărdărescu, în care se arată că situația nu era așa cum pretindea inamicul, ci... chiar mai rea. Astfel, raportul arată că numărul prizonierilor făcuți de inamic și al celor declarați dispăruți pe frontul Armatei a 2-a erau de 1 ofițer și 1.297 de soldați și de gradați, dar situația reală nu putea fi determinată cu exactitate,

deoarece în numărul celor raportați, unele mari unități au inclus și morții care nu putuseră fi ridicați dintre linii.

Raportul poartă și rezoluția maiorului Florea Țenescu, viitor șef al Marelui Stat Major, pe atunci ofițer în cadrul Secției Operații a Marelui Cartier General, care consemnează: „Datele date de Armata a 2-a concordă întocmai cu cele date de germani, ca număr” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 51).

Cât despre condițiile de trai ale soldaților pe frontul Armatei a 2-a, acestea nu erau dintre cele mai bune, ca să folosim o exprimare eufemistică. Conform celor constatate, la 26 ianuarie 1917, de către maiorul Laundrot, din cadrul Misiunii Militare Franceze, și consemnate în raportul întocmit în urma vizitei sale efectuate pe frontul Armatei a 2-a, majoritatea oamenilor de trupă nu avea nici măcar o cămașă, încălțăminte le era stricată, iar pe alocuri lipsea cu desăvârșire (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 164-173). Cea mai gravă situație era chiar la Divizia 1 Infanterie, eșalonul superior al brigăzii lui Sturdza. Această divizie era comandată de generalul Dumitru Strătilescu, care, se menționează în raport, identificase drept soluții ale lipsei cronice de încălțăminte, lenjerie și echipament a trupei în plină iarnă, echiparea cu ....opinci, încălțăminte tradițională românească. O altă soluție identificată era rechiziționarea de efecte și lenjerie de corp. În raport nu se indica de unde anume, cine și mai ales cum ar fi trebuit să materializeze aceste soluții.

Și organizarea pozițiilor regimentelor și batalioanelor din compunerea Armatei a 2-a lăsa mult de dorit, conform raportului aceluiași ofițer francez, motivele fiind că uneltele genistice lipseau în mare parte, pământul era înghețat bocnă, atunci când pozițiile nu treceau prin teren stâncos, iar oamenii erau prea epuizați pentru a munci. Un batalion din Divizia 1 Infanterie a fost găsit fără niciun început de organizare defensivă, la alte batalioane tranșeele nu aveau în fața lor niciun fel de apărare accesorie, cum ar fi obstacolele din pari și sârmă ghimpată, în timp ce a doua linie de apărare, fie era foarte slab reprezentată, fie nu exista deloc.

Conform celor consemnate de generalul Scărișoreanu, comandant de brigadă în cadrul Armatei a 2-a, nici la capitolul hrănire a efectivelor situația nu era mai bună. Acesta menționează (Scărișoreanu 1934, 194) în memoriile sale, undeva în perioada cuprinsă între 14 și 23 ianuarie 1917, despre *Ordinul 8944* al Marelui Cartier General, care anunța împutinarea stocului de grâu, precum și efectele generate de această situație: puteau primi pâine zilnic numai cei din unitățile aflate pe front, în timp ce unitățile aflate în refacere primeau pâine numai trei zile pe săptămână, și mămăligă în celelalte patru.

Armata a 2-a română aflată pe front avea efective mult reduse, echipamentul foarte deteriorat și cu o hrană care lăsa mult de dorit: „pâinea (...) înlocuită cu mămăligă, iar carnea de cal, și mazărea plină de gărgărițe, fiind alimentația de toate zilele a acestei trupe(...)” (Scărișoreanu 1934, 206).

Aceeași sursă menționează că trupa, în special în spatele frontului, era „înghesuită în cantonamente, slab îmbrăcată, slab hrănită, fără nicio igienă și plină de insecte

pe corp” (Scărișoreanu 1934, 194). Trupa suferea foarte mult și din cauza frigului și a degerăturilor, unele chiar mortale, iar situația era îngrijorătoare prin prisma efectului demoralizator pe care aceste condiții le aveau asupra oamenilor (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 173).

Starea sanitară deplorabilă a trupei este descrisă într-un raport din 19 februarie 1917 al medicului unui batalion din Brigada 7 Mixtă (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 264). Se menționează în acest raport că unele companii nu trimiteau oamenii bolnavi la consultații decât după ce aceștia ajungeau în stare gravă, cum se întâmplase cu soldatul Oprea Leonte care fusese adus chiar în acea zi, „în stare muribundă” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 264). Medicul cerea comandantului de batalion să intervină, astfel încât „gradele”, cu referire probabil la corpul de cadre, să aibă mereu în vedere starea de igienă și de sănătate a oamenilor din subordine. De asemenea, medicul semnala și faptul că mulți soldați erau aproape desculți, ceea ce era un impediment în a executa tot felul de munci și corvezi, ba chiar și serviciul de santinelă, din care cauză veneau la infirmerie cu degerături. Raportul se încheia cu recomandarea ca starea de sănătate a oamenilor și bunăstarea lor fizică să fie determinante în repartizarea sarcinilor, dar mai cu seamă „să se ia în considerare dacă sunt bine îmbrăcați” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 264). Situația trupei nu pare să se fi schimbat foarte mult, ca urmare a acestei sesizări, iar la 20 februarie 1917, încă mai erau raportate decese cauzate de ger (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 291).

În condițiile arătate mai sus, este perfect explicabil de ce, odată străpunsă cea dintâi, și uneori singura, linie defensivă, trupa, care avea deja moralul scăzut, părăsea pozițiile în fugă către spatele frontului. Iar în acest context, predarea de bunăvoie la inamic a unei companii, ori fuga de pe front a unui întreg batalion, deși constituie acte la fel de grave, acestea nu mai par atât de greu de înțeles.

## Stratagemele

Moralul scăzut al trupei, și putem adăuga, și al ofițerilor deopotrivă era un aspect cunoscut de comandantul Armatei a 2-a încă din 30 septembrie 1916. Atunci a fost emis *Ordinul 602*, destinat corpurilor de armată și diviziilor din subordine, în care erau descrise stilul de luptă și stratagemele inamicului, și se făceau recomandări comandanților de la toate nivelurile: „Menținând de front o acțiune cu aparență de mare intensitate, se consemnează în ordin cu privire la acțiunile inamicului, [acesta] trimite pe diferite direcțiuni laterale mici coloane, sau chiar numai detașamente neînsemnate pentru ca să lase (sic!) a se crede că se amenință flancul sau spatele pozițiunei” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 11-12). Cu profundă părere de rău, continua generalul Averescu, până atunci nu putuse înregistra nici măcar un singur caz în care un comandant să fi răspuns inamicului cu o manevră similară. Era suficient pentru comandanții unităților subordonate să semnaleze un mic detașament în flanc, pentru a se considera în primejdie și a cere ajutor, iar astfel



de situații dădeau naștere ideii de retragere, „pe care unii o și traduc în fapt” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 12).

Această mentalitate trebuia părăsită, sublinia generalul Averescu, referindu-se la lipsa de inițiativă a comandanților, care deseori raportau că sunt nevoiți a se retrage, sau chiar se retrăgeau, fără a mai cere permisiunea, dar și fără să fi întreprins nimic împotriva manevrelor inamicului. Comandanții trebuie să-și dea seama de realitățile războiului, care impune sacrificii, iar în fața unei greutăți, primul gând nu ar trebui să fie la ajutor și la retragere, mai spunea acesta: „Retragerea este ultimul mijloc la care se recurge atunci numai când s-au istovit cu desăvârșire toate celelalte mijloace la îndemâna unei apărări bărbățești” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 12).

Ordinul se încheia cu atenționarea tuturor ofițerilor, dar în special a comandanților de la nivel de regiment în sus, că de rezultatul rezistenței era legată nu numai reputația fiecăruia în parte și a armatei, în general, ci chiar existența țării: „În asemenea împrejurări **nicio jertfă nu poate fi prea mare** (s.n.) și singura gândire a fiecăruia trebuie să fie astăzi cu orice preț neclintit pe loc” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 12).

Ordinul urma să fie citit de către comandanții de regimente tuturor ofițerilor din subordine, iar aceștia, la rândul lor, trebuiau să îl explice trupei în părțile referitoare la stratagemile folosite de inamic, pentru a-i face să înțeleagă că, fără un motiv serios, nu trebuie să se retragă de pe poziții.

## Execuțiile

Suspendarea dreptului la recurs a fost una dintre cele mai importante și, cu siguranță, una dintre cele mai controversate măsuri adoptate în sprijinul efortului de război, care presupunea ca, odată stabilite sentințele consiliilor de război, iar din ianuarie 1917 ale curților marțiale, acestea să devină executorii de drept, inclusiv în cazul condamnărilor la moarte.

Odată cu intrarea României în Războiul de Întregire și ca urmare a situației politico-militare defavorabile prin care trecea țara, orice cale de atac asupra soluțiilor consiliilor de război a fost suspendată. Ulterior, au fost desființate consiliile de disciplină, iar consiliile de război permanente au fost înlocuite de curțile marțiale.

Suspendarea dreptului la recurs a fost adoptată de regele Ferdinand I după intrarea României în război, prin *Înaltul Decret Regal nr. 2930 din 16/29 septembrie 1916* (Monitorul Oficial 1916, 6266). Măsura se baza pe prevederile art. 67 din Codul de justiție militară, care dădea justițiabililor posibilitatea de a ataca *sentințele condamnatoare* la instanța superioară (consiliul de revizie, s.n.) și prevedea că dreptul la recurs, pentru persoanele condamnate prin sentințe ale consiliilor de război, poate fi suspendat temporar pe timp de război, prin decret regal, în baza avizului Consiliului de Miniștri (guvernului, s.n.).

Au fost emise două decrete regale în acest sens: cel dintâi, Înaltul Decret Regal nr. 2930, din 16/29 septembrie 1916, la care am făcut deja referire, *suspenda* utilizarea acestei căi de atac la *Consiliul permanent de revizuire al armatei* pentru cei condamnați de către consiliile de război, în timp ce, prin „*Înaltul Decret Regal nr.7 din 7/20 ianuarie 1917*” (*Monitorul Oficial 1917, 7598-7599*), se *ridica* dreptul de recurs la Curtea superioară de justiție militară, al celor condamnați de către curțile marțiale.

Afirmația profesorului Neculau referitoare la faptul că, la momentul judecării lui Ciulei, dreptul la recurs fusese suspendat este deci corectă, iar sentințele consiliilor de război și, ulterior, ale curților marțiale deveneau cel mai rapid instrument de represiune a defecțiunilor de pe front.

Cu toate acestea, suntem nevoiți a admite că a existat o excepție, respectiv, o procedură mult mai rapidă de administrare a *justiției* în linia întâi. Este vorba despre *execuțiile sumare*, efectuate din ordin superior ori la ordinul comandanților de unități sau de mari unități, uneori chiar de către aceștia în persoană.

Referitor la acest subiect, este, credem noi, inutil să mai subliniem faptul că, în Codul de justiție militară, nu exista instituția *execuției sumare*, constituită în vreun fel de pedeapsă, iar comandanții nu aveau posibilitatea de a aplica ei înșiși subordonaților, în mod unilateral, pedeapsa capitală, nici măcar dacă ar fi invocat ulterior măsura extremei urgențe ori a imediatei necesități.

Cu toate acestea, dinamica acțiunilor militare, excesul de zel, surplusul de adrenalină sau poate convingerea că numai măsurile extreme pot avea rezultate în situații extreme au condus și la noi la săvârșirea unor fapte de această natură.

Ca procedură disciplinară în sine, *execuția sumară* nu era o practică străină și nici una interzisă comandanților. De aceea încercarea lui Sturdza de a-i împușca pe Ciulei și pe Mărculescu, deși astăzi pare de domeniul incredibilului, nu era ceva neobișnuit în acele vremuri. Șefii ierarhici apreciau mai degrabă determinarea acestor comandanți, pe care îi caracterizau ca fiind *energici*, precum și celeritatea măsurilor adoptate de către aceștia, chiar și în detrimentul ideii de justiție, decât să fi dispus măsuri de intrare în legalitate și de interzicere a unor astfel de practici.

*Avea Sturdza dreptul de a-i împușca pe Mărculescu și pe Ciulei?* La această întrebare, nu poate fi dat decât un răspuns evaziv. *Nu*, dacă vom căuta un cadru legal care să reglementeze aceste practici. Codul de justiție militară nu prevedea o astfel de procedură, în niciun fel de circumstanțe. *Da*, dacă ne luăm după practica comandanților de la eșaloanele mari, care acordau cu generozitate acest „drept”, și de la eșaloanele tactice, care îl puneau în aplicare cu celeritate.

Cert este că execuțiile sumare au fost puse în practică încă de la începutul războiului și nu numai la Armata a 2-a. Am întâlnit astfel de practici în unități al Armatei a 3-a, în campania din Dobrogea, dar și în Armata de Nord.

Spre exemplu, prin *Circulara nr. 778* (*Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 171*), din 22 octombrie 1916, Brigăzii 7 Mixtă i s-au comunicat succint ordinele

și dispozițiile emise, în perioada premergătoare, de către comandantul Armatei de Nord, căreia i se subordona la acea vreme, unde la nr.crt. 7 se menționează *Ordinul circular 2138*, care dispune ca cei surprinși părăsind frontul să fie executați imediat.

Mai mult, la 7 noiembrie 1916, Armata de Nord transmitea Brigăzii 7 Mixtă *Ordinul nr. 232* (*Arhivele Militare Naționale Române*, fără an, f. 241), prin care dădea comandanților de regimente dreptul de a aplica acest gen de măsuri extreme tuturor celor care erau susceptibili de panică sau care ar fi căutat ocaziile favorabile pentru a trece în tabăra inamicului. Aceștia din urmă ar fi trebuit „*imediat și pe loc executați*”, după cum preciza ordinul, în aplicarea principiului că aceia care nu și-ar fi făcut treaba din convingere sau de bunăvoie trebuiau obligați să-și facă datoria, de frică.

Oricât de scandalos ar părea acum, în timpul Războiului de Întregire, împușcarea în fața frontului, aceasta era o măsură drastică, adoptată de eșaloanele superioare ale armatei române pentru a stăvili fenomenul retragerii fără ordin, cum era denumită eufemistic, fuga din fața inamicului. Despre această măsură, amintește, în memoriile sale, și generalul Scărișoreanu, cu trimitere la un ordin primit de la generalul Eremia Grigorescu, în care cuvintele de îmbărbătare se împleteau cu amenințările: „(...) *mai fac cunoscut, suna ordinul, că acei care se vor retrage fără ordin, vor fi împușcați în fața frontului*” (*Scărișoreanu 1934*, 183).

Că lucrurile stau chiar așa o dovedește și faptul că Sturdza nu a ezitat să-și facă publicitate cu „execuția” lui Mărculescu, transmițând tuturor unităților subordonate *Ordinul nr. 11*, din 27 decembrie 1916, prin care le comunica faptul că vârful *Momâia* fusese pierdut cu o zi în urmă, din cauza slăbiciunii căpitanului Mărculescu și ordona a se aduce la cunoștința trupei că, din acest motiv, ofițerul a fost executat. (*Scărișoreanu 1934*, 174)

Cu alte cuvinte, Sturdza, dar și alți comandanți aveau autoritatea de a executa fără judecată pe oricare dintre subordonați pur și simplu fiindcă autoritățile militare superioare le dăduseră acest drept, iar cu prilejul diverselor documentări. Am descoperit, după cum spuneam, că Sturdza nu era singurul care îl pusese până atunci în practică.

În jurnalul său, Sturdza face referire la cazul unui caporal dintr-unul din regimentele subordonate brigăzii, care fugise de pe poziție strigând „*vin unгурii!*”, producând panică și antrenând și pe alții în fuga sa, motiv pentru care a fost executat în aceeași zi (*Otu și Georgescu 2011*, 242).

Am identificat însă în documentarea noastră și cazurile unor ofițeri care au devenit victime ale execuțiilor sumare. Tot în jurnalul său, Sturdza face referire la generalul Ion Dragalina, fostul comandant al Armatei a 1-a, despre care scrie că auzise că ar fi împușcat cu mâna lui șase sublocotenenți care fugiseră din front în luptele de pe Jiu (*Otu și Georgescu 2011*, 242). De asemenea, în documentarea mea, am identificat cazul sublocotenentului Gheorghe Rovinaru, care prezintă câteva similitudini cu cazul *Ciulei*, după cum reiese din corespondența purtată între Armata a I-a și Secția Adjutantură din Marele Cartier General.

Prin *Raportul nr. 5466*, Divizia 1 Infanterie făcea o „cuvenită” rectificare, precizând că, în realitate, sublocotenentul Gheorghe Rovinaru nu ar fi fost mort, după cum se raportase inițial, ci doar rănit, fără a se preciza gravitatea rănii ori starea de sănătate a acestuia (Otu și Georgescu 2011, 242). Tot din corespondența oficială, reiese că ofițerul, împreună cu alți șase soldați, despre a căror stare nu se preciza, de asemenea, nimic, fuseseră împușcați chiar de către comandantul Diviziei 1 Infanterie, colonelul Ion Anastasiu, sub acuzația că, în luptele de la Jiu, ar fi fugit de pe front.

Avansat, ulterior, general, Ion Anastasiu a recunoscut fapta, afirmând într-o lucrare memorialistică: „(...) eu însămi am întors pe front în ziua luptei de la 14/27 octombrie 1916, o companie ce se retrăgea, trăgând cu revolverul în trupă și în ofițer” (Anastasiu 1927, 3).

Ca și în cazul lui Ciulei, am remarcat atitudinea comandanților ierarhici față de această faptă, mai precis a generalului Ion Culcer, comandantul Armatei a I-a, eșalonul superior al Diviziei 1 infanterie. În *Raportul nr. 5466* se precizează clar conduita generalului Ion Culcer, care, luând la cunoștință despre incident, l-a acceptat tacit, după cum reiese din textul documentului menționat: „*cercetări nu s-au mai făcut, comandamentul superior al Armatei I-a a dat ordin că e mai bine a se trece lucrul sub tăcere*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 304v).

Colonelul Ion Anastasiu, cel care a comandat Divizia 1 Infanterie în perioada 16 octombrie 1916 – 23 decembrie 1916, deși săvârșise o faptă prevăzută de legea penală, nu numai că nu a fost pedepsit în vreun fel, dar a fost creditat cu un aport deosebit la succesul contraofensivei române din *Bătălia Jiului* (Ioanițiu 1929, 142-144).

De subliniat și faptul că rezoluția generalului Constantin Prezan, consemnată la data de 31 decembrie 1916 pe același *Raport nr. 5466*, nu conține niciun element incriminatoriu la adresa celor doi ofițeri superiori, respectiv, a comandantului Diviziei 1 Infanterie și a comandantului Armatei a I-a, care, prin acțiunea, respectiv, inacțiunea lor, se substituiseră instituțiilor responsabile cu aplicarea justiției militare.

Mai mult, din ordinul în rezoluție al generalului Constantin Prezan, din *Adresa nr. 14231*, din 1 ianuarie 1917, reiese că cel care trebuia deferit imediat justiției militare era chiar locotenentul Gheorghe Rovinaru, deși se știa că acesta era rănit: „*Locotenentul Rovinaru va fi trimis imediat înaintea consiliului de război al Armatei respective. Rezultatul se va comunica M.C.Gl. (Marelui Cartier General, s.n.)*” (Arhivele Militare Naționale Române, fără an, f. 304v).

Rezoluția se încheia cu trei inițiale, *D.I.O.* (Din Înalt Ordin, s.n.), ceea ce ne indică faptul că acest caz fusese deja prezentat regelui Ferdinand I, situație în care ordinul generalului Constantin Prezan nu era decât un mijloc de comunicare a hotărârii suveranului.

Cele două cazuri de ofițeri cărora li s-a aplicat procedura execuției sumare au în comun câteva aspecte. Cel dintâi, faptul că Marele Cartier General nu a dispus măsuri suplimentare de anchetă, eventual împotriva comandanților care folosiseră astfel de practici. Cel de-al doilea, faptul că, atât în ceea ce îl privește pe Ciulei, cât și

în cazul lui Rovinaru, au existat dispoziții ale Marelui Cartier General, de a pedepsi victimele execuțiilor ratate ori, așa cum a fost cazul lui Ciulei, de a trimite în judecata curții marțiale pe comandantul plutonului de execuție care nu reușise să ducă la bun sfârșit „însărcinarea”. Iar rezultatul acestor măsuri ar fi trebuit raportate de îndată Marelui Cartier General.

## Referințe

**Anastasiu, Ion.** 1927. *Din Crimele Marelui nostru război*. Cluj: Institutul de Arte Grafice „Viața”.

**Arhivele Militare Naționale Române.** 1900. „Colecția Monitorul Oastei”, nr. 26, 5 iunie 1900.

— 1915. „Colecția Monitorul Oastei”, nr. 50, 14 decembrie 1915.

— fără an. „fond Armata a 2-a Curtea Marțială.” dosar nr. 7.

— fără an. „fond Brigada 7 Mixtă.” crt. 29.

— fără an. „fond Brigada 7 Mixtă.” dosar nr.8.

— fără an. „fond Brigada 7 Mixtă, Directive și ordine operative.” dosar nr.3.

— fără an. „fond Curtea Marțială a Corpului 1 Armată.” dosar nr. 49.

— fără an. „fond Marele Cartier General.” dosar nr. 524, f.86-87.

— fără an. „fond Marele Cartier General.” dosar nr. 160.

— fără an. „fond Memorii Bătrâni.” dosar nr. 39.

— fără an. „fond Memorii Bătrâni.” dosar nr. 207.

— fără an. „fond Registru Ofițeri Rezervă Infanterie.” dosar nr. 11.

— fără an. „fond Stat Major Regal, Biroul Decorații.” dosar nr. 44.

**Averescu, Alexandru.** 1992. *Notițe zilnice din război*. Vol. II. București: Editura Militară.

**Biblioteca Academiei Române.** 1919. *Avântul. Organ politic independent. Ediție de seară a ziarului Izbânda* P.IV.4.670, 16 noiembrie.

**Brădișteanu, Nicolae.** 1972. „«Chemarea» a răsunat în pustiu.” *Magazin Istoric*, nr.10 (67): 56-59.

**Ioanițiu, Alexandru.** 1929. *Războiul României: 1916-1918*, vol 1 . București: Tipografia Geniului.

**Kirițescu, Constantin.** 1927. *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*. ediția a II-a. București: Editura Casei Școlarelor.

**Monitorul Oficial.** 1916. nr. 135, 17 septembrie 1916.

—. 1917. nr. 235, 10 ianuarie 1917.

—. 1920. nr.8, 15 aprilie 1920.

**Neculau, Eugen D.** 1974. „Pe urmele unei erori judiciare: cazul sublocotenentului Ciulei”  
*Magazin istoric*, nr.5 (86).

**Otu, Petre și Maria Georgescu.** 2011. *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*. București: Editura Militară.

**Scărișoreanu, General R.** 1934. *Fragmente din războiul 1916-1918. Istorisiri documentate*,  
Ediția a II-a. București: Tiparul Cavaleriei.

**Tăslăuanu, Octavian C.** 1935. *Sub flamurile naționale. Note și documente din Războiul de  
Întregire al neamului, vol.I*. Sighișoara: Editura Miron Neagu.